

УДК 63:061.12(477)"1945-1956"(091)

БІРЮК
Андрій Миколайович,
пошукач наукового ступеня
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний
педагогічний університет імені
Григорія Сковороди»
(м. Переяслав-Хмельницький)

**ПЛАНУВАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ В УСТАНОВАХ
ВІДДІЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ НАУК АН УРСР
(1945–1956 рр.)**

У статті автор провів аналіз проблемно-тематичних планів установ Відділу сільськогосподарських наук Академії наук УРСР (1945-1956 рр.), а також визначив основні напрями діяльності згаданого Відділу щодо розвитку сільськогосподарської науки.

В статье автор провел анализ проблемно тематических планов учреждений Отдела сельскохозяйственных наук Академии наук УССР (1945-1956 гг.), а также определил основные направления деятельности упомянутого Отдела относительно развития сельскохозяйственной науки.

In the article an author conducted an analysis problem thematic plans of establishments of Department of agricultural sciences of Academy of sciences of UKRAINE (1945-1956), and also defined basic directions of activity of the mentioned Department in relation to development of agricultural science.

У першій повоєнній п'ятирічці (1945–1950 рр.) науково-дослідна робота установ Відділу була спрямована на відновлення й розвиток народного господарства країни, на розв'язання завдань, поставлених Державним п'ятирічним планом розвитку сільського господарства та вітчизняною агробіологічною наукою, трирічним планом розвитку тваринництва. Зокрема, було розв'язано низку науково-виробничих проблем у галузі підвищення родючості ґрунту, створення нових, урожайніших сортів сільськогосподарських культур, у розробці ефективної системи живлення рослин, а також питань сільськогосподарського машинобудування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що окремі питання академізації сільськогосподарської дослідної справи, наукової діяльності установ Відділу та його вчених розглянуті в працях В.А. Вергунова [1], В.М. Товмаченка [2; 3; 4], О.П. Деркача [5]. До того ж, у 2008 році побачив світ збірник документів і матеріалів «Відділ сільськогосподарських наук АН УРСР (1945-1956)» [6], який присвячений проблемі розвитку аграрної науки в системі установ Національної академії наук України в 1945-1956 рр. (у той період – Академії наук Української Радянської Соціалістичної Республіки). Але нам невідомі публікації, де було б комплексно висвітлено створення та діяльність згаданого Відділу.

Метою статті є аналіз проблемно-тематичних планів Відділу сільськогосподарських наук АН УРСР, а також визначення основних напрямів діяльності Відділу щодо розвитку сільськогосподарської науки.

Виклад основного матеріалу. Проблемно-тематичний план Відділу сільськогосподарських наук на 1949 рік був складений за принципами комплексної розробки важливих проблем як його установами, так і установами Відділу біологічних наук із залученням галузевих науково-дослідних установ, кафедр вузів, хат-лабораторій, колгоспів і заводів.

Так, над однією з найголовніших комплексних проблем «Полезахисні лісові смуги й водойми степових і лісостепових районів УРСР» спільно з Радою по вивченню продуктивних сил УРСР працювали Інститути лісівництва, ентомології та фітопатології, зоології, ботаніки, гідробіології, Ботанічний сад і Лабораторія ґрунтознавства. Ця проблема була спрямована на всебічне вивчення степових і лісостепових лісових насаджень та полезахисних смуг, а також на наукове опрацювання типів полезахисних лісонасаджень, найбільш стійких і високопродуктивних, що мали найефективніший вплив на врожайність прилеглих до них полів.

У вирішенні проблеми «Керування індивідуальним розвитком сільськогосподарських рослин з метою підвищення їх продуктивності» брали участь інститути Генетики і селекції, Ботаніки, Фізіології рослин та агрохімії,

Лісівництва, Мікробіології, Ботанічний сад і Лабораторія машинобудівництва і проблем сільськогосподарської механіки АН УРСР.

Ця проблема охоплювала питання керування морфогенезом колоса й зерна пшениці на основі теорії стадійного розвитку рослин Т. Д. Лисенка і праць академіка А. А. Сапегіна. Опрацювання теоретичних основ, змін властивостей і ознак сортів сільськогосподарських культур для свідомого і направленою формоутворення у господарсько важливому напрямі також залежить від вивчення закономірностей індивідуального розвитку рослин. Тож, у цьому напрямі важливо було обґрунтувати і запропонувати виробництву надійні способи швидкої оцінки нових селекційних сортів і гібридів сільськогосподарських рослин. Складні біологічні взаємозв'язки між запиленням, заплідненням, розвитком зародків, ендосперму і насіння були також необхідними для з'ясування процесів вибіркового запліднення з метою керування розвитком насіння протягом усього періоду вегетації рослин.

Результати цих досліджень мали дати можливість здійснювати направлену переробку рослин, використовуючи найбільш ранні стадії їх розвитку, від зиготи – до дозрілого насіння. Експериментальна частина проблеми охоплювала різні сільськогосподарські культури: пшеницю, ячмінь, овес, просо, кукурудзу, гречку, жито та інші. Крім того, до цієї проблеми належали завдання з опрацювання методів виробництва високоврожайної еліти зернових культур, засобів боротьби з опаданням зав'язей у плодкових дерев, методів підвищення схожості й енергії проростання насіння лісових культур і польових рослин, підвищення властивостей до укорінення живців дуба та інші важливі для виробництва заходи.

Ще одним завданням щодо згаданої проблеми було створення відповідних машин для сортування насіння, з метою відбору для посіву найважливіших фракцій насіння за питомою вагою. Як видно, багатогранність названої комплексної проблеми вимагала участі представників різних галузей [7, с. 43].

До проблеми «Освоєння комплексу Докучаєва – Костичева – Вільямса по зонах України» спільно з Радою по вивченню продуктивних сил УРСР були залучені Інститут фізіології рослин та агрохімії і Лабораторія ґрунтознавства АН УРСР.

Разом з освоєнням цього комплексу, опрацьовувалися й інші актуальні заходи: підвищення ефективності мінеральних і органічних добрив; обґрунтування шляхів підвищення врожайності поліпшенням живлення, обміну речовин у зв'язку з змінами складу і ферментативних процесів для основних сільськогосподарських культур; окультурювання солонців у зоні чорноземів, розробка заходів по боротьбі з засоленням ґрунтів, гідромеліоративні заходи підвищення родючості ґрунту; механізація трудомістких процесів сільського господарства.

Обґрунтування досвіду впровадження у практику сільського господарства травопільних сівозмін і узагальнення досягнень по вивченню комплексу Докучаєва – Костичева – Вільямса у повному його обсязі становило одне з найважливіших завдань цієї проблеми [7, с. 44].

В опрацюванні проблеми «Підвищення продуктивності каучуконосів на Україні» брали участь Інститут фізіології рослин та агрохімії, Інститут генетики і селекції та Ботанічний сад АН УРСР.

Досвід каучуководів свідчив про великі можливості підвищення врожайності каучуконосних рослин шляхом поліпшення умов їх вирощування. Інститути і лабораторії Відділу сільськогосподарських наук опрацьовували заходи підвищення врожайності, якості й виходу каучуку шляхом спеціальної підготовки насіння, направленої системи живлення рослин, а також поліпшення заходів і способів посіву каучуконосних рослин. Вчені проводили вивчення великої колекції форм і сортів каучуконосів, а також селекційну роботу по створенню нових, продуктивніших сортів каучуконосних рослин шляхом вегетативної і статевої гібридизації та ін. [7, с. 44].

Ботанічний сад та Інститут генетики й селекції працювали над проблемою «Впровадження у виробництво нових для УРСР господарсько-

корисних рослин». Завданням названої проблеми було поповнення на основі мічурінського вчення видового складу культурних рослин дикоростучими й новими південними деревними й чагарниковими породами, плодовими, продовольчими, технічними й декоративними рослинами з метою впровадження у народне господарство УРСР більш продуктивних і перспективних нових культур. Внаслідок опрацювання цієї проблеми зелене будівництво України мало збагатитися на сотні нових видів і форм дерев і чагарників, холодостійких сортів троянд, жоржин тощо. Планувалося поширити фонд рослин кімнатної культури для підприємств і населення, а також у великій кількості розповсюдити багаторічні квіти, що вирізнялися довготривалим перебуванням у землі, а це мало здешевити вартість їх вирощування.

У 1948 р. вченим Інституту ентомології і фітопатології вдалося впровадити нові препарати ДДТ ГХ ХЦ шляхом авіаційного опилення лісів з метою боротьби з лісовими шкідниками в Одеській області на площі 20 тис. га, Закарпатській – 2 тис. га, Київській та інших областях – 8 тис. га, разом на площі 30 тис. га. Крім того, цей інститут впровадив у виробництво економні норми випуску трихограми для боротьби з озимою совкою. Розроблений у 1948 р. вже згаданий метод ранньої діагностики жовтяниці гусениць дубового шовкопряда, за допомогою якого можливий відбір здорової племінної грени, був запроваджений на гренажних пунктах Харківської і Полтавської областей [8, с. 51; 9, с.41].

Учені Інституту передбачили використання паразита ларіофагуса для боротьби з комірним довгоносіком у зерносховищах УРСР. Для цього в околицях міста Києва було заплановано провести дослідні роботи в трьох державних зерносховищах. Проте, одним з найважливіших завдань, яке мав опрацювати інститут – боротьба з буряковим довгоносіком [8, с. 51]. До того ж, в інституті паралельно опрацьовувалися заходи боротьби з різними шкідниками: амбарним довгоносіком, личинками хруща, озимою совкою, тощо (Є. М. Кितिцин, М. Д. Тарануха) [10, с. 23; 11, с. 13].

Лабораторія машинобудівництва і проблем сільськогосподарської механіки АН УРСР працювала над проблемою «Розроблення основ створення й удосконалення сільськогосподарських машин і тракторів для соціалістичного сільського господарства».

Метою цієї проблеми було опрацювання теоретичних і експериментальних основ створення й удосконалення сільськогосподарських машин, знарядь і особливо тракторів, що найбільш відповідали вимогам травопільної системи землеробства. Адже наявні машини і знаряддя у повоєнний період ще мало відповідали вимогам травопільної системи землеробства. Тому виникла гостра потреба опрацювати основи для створення нових і удосконалення існуючих конструкцій, робочих органів машин і знарядь та їх проектування відповідно до умов різних районів УРСР. Крім того, беручи до уваги, що якість виготовлення, міцність і експлуатаційна надійність наявних машин і тракторів не могли бути визнані цілком задовільними, виникла потреба в опрацюванні і впровадженні у виробництво сільськогосподарських машин і тракторів нової технології, що підвищила б їх міцність і зносостійкість. У зв'язку з цим у згаданій проблемі опрацьовувалися питання підвищення конструктивних якостей сільськогосподарських тракторів, методи підвищення міцності й нової технології виробництва сільськогосподарських машин і тракторів. Вирішення комплексу всіх цих завдань і були об'єктом дослідження даної проблеми, яку повинна була опрацювати вже згадана Лабораторія разом з Науково-дослідним інститутом цукрових буряків, Інститутом механізації сільського господарства, Інститутом соціалістичного землеробства та Інститутом фізіології рослин та агрохімії АН УРСР [7, с. 46].

Лабораторія ґрунтознавства АН УРСР працювала над проблемою «Колоїдно-хімічна технологія ґрунту й підґрунтя, як захід перероблення і поліпшення геотехнічних властивостей ґрунту і підґрунтя для ставів, сільськогосподарського будівництва та інших галузей народного господарства».

Колоїдно-хімічна технологія ґрунтів має актуальне значення для надання ґрунтам і підґрунтю тих властивостей, яких вимагало сільськогосподарське виробництво. Для надання ґрунті гідрофобних властивостей велике значення має його закріплення шляхом осолонцювання. Такий метод був використаний для будівництва силосних ям, овочесховищ і відстійників для різних галузей народного господарства. Не менш важливого значення набуло вивчення місткості вбирання ґрунту різними речовинами (головним чином лесу кальцієм) та методи боротьби з осіданням ґрунту, що завдає великої шкоди під час будівництва індустріальних споруд, зрошувальних каналів та ін. [7, с. 46].

Метод осолонцювання ґрунтів для боротьби з фільтрацією води виявився ефективним при відновленні Комсомольського озера в Харкові і при будівництві залізничного полотна Харків – Старий Салтів. Кандидатом сільськогосподарських наук М. К. Крупським була внесена пропозиція замінити кухонну сіль дешевим хлористим калієм і сільвінітом, при осолонцюванні якими ґрунти не пропускають воду навіть під тиском 1200 атмосфер [12, с. 31]. Науково-технічна рада Міністерства сільськогосподарства Союзу РСР рекомендувала використати цей досвід при спорудженні каналів, ставків і водойм, а також земляних сховищ для рідинних місцевих добрив і нафтопродуктів, підкресливши перевагу розробленого способу [13, с. 6]. Все це широко могло бути використано при будівництві зрошувальних каналів на півдні України. До того ж, у 1951 р. Лабораторією ґрунтознавства була проведена міжреспубліканська нарада з питань боротьби з фільтрацією методом осолонцювання [12, с. 31; 14, с. 16].

У грудні 1949 р. Президія АН УРСР заслухавши звіти голів Відділів АН про хід координаційної тематики та зміни у тематичних планах установ АН відзначила значну роботу проведену установами по координації наукової роботи з галузевими інститутами, заводами, міністерствами та відомствами. Тільки Відділ сільськогосподарських наук провів 12 координаційних нарад за участю 180 представників галузевих науково-дослідних і господарських

організацій, на яких було розглянуто тематичні плани і комплексні проблеми [15, с. 76].

План науково-дослідної роботи установ Відділу в 1950 р. складався з 41 теми, які входили до п'яти комплексних проблем [16].

Тематичний план науково-дослідної роботи установ Відділу сільськогосподарських наук наступної повоєнної п'ятирічки (1951–1955 рр.) був спрямований на розвиток промисловості, землеробства, тваринництва, будівництва великих гідроспоруд і зрошувальних систем. Особлива увага приділялася питанням розвитку науки західних областей УРСР. Передбачалося, що виконання більшості тем здійснюватиметься безпосередньо на полях колгоспів, радгоспів, лісгоспів, на машинобудівних заводах і МТС [1, с. 24].

Тематика на 1951 рік була охоплена чотирма комплексними проблемами, які включали 57 тем [17].

У ряді наукових установ АН УРСР, було розпочато наукову роботу з вивчення історії вітчизняної науки і техніки, зокрема розпочато колективне опрацювання великої наукової проблеми – історії сільськогосподарської дослідної справи в Україні, до якої були залучені й вчені Відділу сільськогосподарських наук АН УРСР. Проте, в плани науково-дослідної роботи відділів і установ було включено зовсім мало тем з історії вітчизняної науки і техніки, переважно ці теми виконувалися як позапланові. Тому, Президія АН УРСР зобов'язала бюро відділів і директорів інститутів включити в науково-дослідну роботу на 1952 р. планові теми з актуальних проблем історії науки і техніки, приділивши при цьому особливу увагу комплексній розробці тематики. Також Президія затвердила комісію по історії вітчизняної науки і техніки АН УРСР в складі дійсних членів АН УРСР В. В. Данилевського (голова), Б. В. Гнеденка, А. В. Думанського, О. І. Душечкіна, Р. Є. Кавецького, В. М. Корецького, Й. З. Штокала; членів-кореспондентів АН УРСР А. Д. Коваленка, Є. В. Зверезомба-Зубовського, О. С. Давидова, О. П. Маркевича; кандидатів наук О. М. Румянцева, А. А. Рубашевського,

Д. Ф. Вірника, П. І. Гнипа. На комісію було покладене науково-методичне керівництво і координація робіт з історії вітчизняної науки і техніки [18, с. 74].

У 1951 р. за постановою уряду, на базі установ Академії наук УРСР у м. Львові було організовано Львівський філіал АН УРСР, до складу якого на початку його діяльності ввійшли чотири новостворені інститути: Суспільних наук, Агробіології, Геології корисних копалин та Інститут машинознавства і автоматики [19, с. 10].

Інститут агробіології (директор член-кореспондент АН УРСР А. С. Лазаренко) ввійшов до складу Відділу сільськогосподарських наук АН.

Тематика Інституту Агробіології була узгоджена з бюро Відділу сільськогосподарських наук і Відділу біологічних наук АН УРСР у травні 1951 р. При складанні плану на п'ятирічку передбачалося скликання спільної наради з працівниками сільського господарства та науково-дослідних установ [20].

Інститутом агробіології розроблялося 7 комплексних проблем, що охоплювали 14 тем. Так, актуального значення, особливо після серпневої Сесії ВАСГНІЛ, набула проблема «Впровадження в сільськогосподарське виробництво західних областей УРСР травопільної системи землеробства». Керівники проблеми – член-кореспондент АН УРСР, професор Г. С. Кияк і доктор біологічних наук, доцент Г. В. Козій (1951–1955 рр.).

Питання, які потрібно було вирішити з даної проблеми включали агротехніку найбільш важливих для західних областей зернових і технічних культур: озимої пшениці, кок-сагізу, рапсу, льону. Одночасно планувалося проведення робіт по освоєнню господарсько непридатних угідь для колгоспного сільськогосподарського виробництва. Ці питання включала в себе тема «Агротехніка озимої пшениці в травопільних сівозмінах (виконавець Г. С. Кияк (1951–1954 рр.)). Мета цієї роботи полягали в тому, щоб застосовуючи комплекс агротехнічних заходів підняти продуктивність озимої пшениці в західних областях.

Спільно з колективом Брилівської дослідної станції досліджувалась дія менілітових сланців на врожай бавовнику і доморозний збір бавовни-сирцю в

умовах зрошення. Результати цього дослідження показали, що менілітові сланці в усіх випадках зумовили приріст урожаю бавовнику при доморозному зборі бавовни-сирцю 0,5–1,7 ц/га [21, с. 18].

Лісове господарство західних областей, у тому числі й Закарпатської області значно почало скорочуватися. На схилах Карпат – внаслідок застосування вирубування лісів, а також невдалих аграрних реформ, посилювався процес ерозії лісових ґрунтів, утворилося рідколісся та пустирі.

Так, вирішення багатьох завдань покладалося на лабораторію Лісівництва Інституту агробіології, що полягали у вивченні стану лісів західних областей, перш за все Карпатських лісів, щоб у подальшому вказати виробництву шляхи зберігання найбільш цінних і горнозахисних лісів. Тож не випадково в плануванні інституту розроблялася проблема «Підвищення продуктивності лісів західних, Закарпатської і Чернівецької областей УРСР» (керівники – П. С. Погребняк, Ю. Д. Третяк), яка включала три теми [22, арк. 160].

У проблемі «Флора і рослинність УРСР і суміжних територій, їх розвиток, використання і перетворення» (керівники – А. С. Лазаренко, А. Н. Окснер, В. Г. Хржановський) основну увагу було зосереджено на виконання тем по комплексним дослідженням Ради по вивченню продуктивних сил УРСР». Згадана проблема включала такі теми: «Гірські пасовища і сінокоси УРСР, їх стан і шляхи покращення», «Флора спорових рослин УРСР», «Шипшини європейської частини СРСР, Криму і Кавказу».

План науково-дослідних робіт установ Відділу сільськогосподарських наук на 1952 рік був скерований на виконання завдань, поставлених перед агробіологічною наукою рішеннями партії та уряду про сталінський план перетворення природи, розвиток громадського продуктивного тваринництва, будівництво великих гідроелектростанцій і зрошувальних систем, а також дальшого піднесення сільського господарства України, зокрема її поліських районів.

Основним завданням наукової роботи інститутів Відділу було творче освоєння і застосування комплексу Докучаєва – Костичева – Вільямса по зонах

і областях УРСР в умовах зрошуваного і незрошуваного землеробства з розширенням площ найважливіших технічних культур, пшениці й багаторічних трав.

У планах інститутів цього Відділу було передбачено розробку найважливіших питань зрошуваного землеробства з тим, щоб до закінчення будівництва і пуску в експлуатацію Каховського гідровузла і Південно-Українського каналу можна було б рекомендувати науково обґрунтовані і перевірені практикою прийоми і способи ведення зрошуваного землеробства в природно-економічних умовах південних районів України і розв'язання загальних актуальних питань землеробства, сільськогосподарського машинобудування і тракторобудування [23, с. 25].

Розроблення більшості тем мало здійснюватися безпосередньо на полях колгоспів і радгоспів, у лісгоспах, на машинобудівних заводах і МТС у співпраці з передовиками і новаторами виробництва.

Планом Відділу сільськогосподарських наук АН УРСР, в якому мали взяти участь всі інститути Відділу, було накреслено розроблення п'яти комплексних проблем, які об'єднали 71 тему. Президія АН відзначила цілеспрямованість і комплексність плану. Так, до плану впровадження у практику сільського господарства входило 22 теми, а до плану дослідних розробок – 20 [24].

Основний зміст наукових досліджень з проблеми «Керування розвитком і створенням нових форм і сортів високопродуктивних сільськогосподарських культур» – це направлене створення нових, комплексно цінних форм і сортів сільськогосподарських рослин (озимої і ярої пшениці, чумизи харчового і кормового призначення, високоврожайних сортів кок-сагізу) для умов зрошуваного і незрошуваного землеробства, підвищення стійкості рослин проти несприятливих зовнішніх умов, розроблення прийомів насінництва, що забезпечують підвищення життєвості і поліпшення породних якостей насіння, керування плодотворенням сільськогосподарських рослин та ін.

Проблема «Підвищення продуктивності сільськогосподарських рослин стосовно до умов різних зон УРСР» охоплювала питання поліпшення структури посівних площ і опрацювання прийомів підвищення врожайності основних сільськогосподарських культур у сівозмінах, поліпшення живлення для підвищення продуктивності сільськогосподарських рослин і підвищення ефективності органічних і мінеральних добрив у травопільних сівозмінах, підвищення продуктивності каучуконосів, розроблення нових способів боротьби з шкідниками і хворобами основних сільськогосподарських і найважливіших технічних культур в зрошуваних і незрошуваних районах України, генезис ґрунтів районів бавовництва і південних культур УРСР та шляхи підвищення їх родючості [23, с. 25].

По проблемі «Підвищення продуктивності громадського тваринництва» в 1952 р. планувалося розробляти теоретичні основи породоутворення і формування типу високопродуктивної жиромолочної великої рогатої худоби, а також питання підвищення продуктивності чорнопістрявої породи західних областей, заходи боротьби з бруцельозом та ін.

Проблема «Розроблення наукових основ удосконалення і створення сільськогосподарських машин і тракторів для соціалістичного сільського господарства Української РСР» охоплювала питання комплексної механізації основних процесів сільськогосподарського виробництва в напрямі створення і удосконалення багаторядкового бурякозбирального комбайна. Опрацювання наукових основ створення машин для збирання коренів кок-сагізу, створення зносостійких деталей з модифікованого чавуну для тракторів [23, с. 26].

У 1953 р. 17 комплексних проблем охопили 72 теми. 21 тема розроблялася за постановою РМ СРСР і ЦК КП(б)У, 15 – за пропозиціями міністерств і відомств [25].

У складанні тематичних планів деякі вчені звертали увагу на те, що недостатньо приділялася увага плануванню наукових дискусій, адже відомо, що ніяка наука не може розвиватися без свободи критики та боротьби думок. Плани попередніх років передбачали зовсім невелику кількість наукових

дискусій. Так, Відділ сільськогосподарських наук на 1953 р. запланував лише дві дискусії, з яких одна – по Інституту фізіології рослин і агрохімії на тему «Роль мікроорганізмів у живленні рослин» була знята з плану [26, с. 8].

Виконуючи рішення Партії й Уряду, відповідно до рішень пленумів ЦК КПРС, XVIII з'їзду КП України і постанови Президії Академії наук УРСР від 29 жовтня 1953 р. установи Відділу сільськогосподарських наук перебудували свої тематичні плани.

У 1954 р. установи Відділу сільськогосподарських наук АН УРСР розробляли 11 комплексних проблем, одна з яких стосувалася історії сільськогосподарської науки. Вони охоплювали 69 тем. З них 25 тем — по спеціальних постановах Ради Міністрів СРСР, УРСР і ЦК КП України.

Зміни тематичного плану зроблені, головним чином, у напрямі посилення теоретичних досліджень і випробування методів вирощування високих урожаїв картоплі, кукурудзи, зернових, технічних, овочевих і кормових культур на основі узагальнення передового досвіду і впровадження досягнень науки у виробництво [27, с. 12].

При складанні проблемно-тематичного плану на 1954 рік були враховані побажання Інституту фізіології рослин ім. К. А. Тімірязєва АН СРСР, Всесоюзної академії сільськогосподарських наук ім. Леніна, Грунтового інституту ім. В. В. Докучаєва АН СРСР, головних управлінь сільськогосподарської пропаганди, тваринництва і лісового господарства Міністерства сільського господарства УРСР, Ради по координації наукової діяльності АН СРСР, Всесоюзного науково-дослідного інституту механізації сільського господарства Міністерства сільського господарства СРСР та інших установ [28, с. 75].

Планами передбачалось удосконалення квадратно-гніздового способу посіву і посадки культур, особливо кукурудзи, ранньої картоплі і овочевих культур у приміських зонах Києва, а також на основних землях заплав річок Ірпіня, Трубежа, Супою та їх приток.

З метою підвищення продуктивності основних сільськогосподарських культур з'ясовувались причини виродження картоплі на півдні України, розроблялись заходи по боротьбі з раком картоплі і з поляганням озимої пшениці в умовах зрошування, а також обґрунтовувалась агротехніка пожнивних кормових культур на півдні УРСР [27, с. 12].

Велика увага приділялась освоєнню земель зрошуваної зони, поліпшенню умов живлення зернових, технічних, овочевих, кормових культур і картоплі у сівозмінах по зонах УРСР, а також більш економному використанню добрив у вигляді органо-мінеральних сумішей з вапном.

Для мобілізації внутрішніх ресурсів вивчались місцеві поклади калійних і фосфорних добрив. Розроблялись заходи застосування цих добрив під польові, овочеві, кормові культури і картоплю. Опрацьовувались нові методи рядкового внесення малих доз гіпсу на солонцюватих ґрунтах.

У галузі тваринництва головна увага приділялась розробці заходів підвищення продуктивності чорнорябої великої рогатої худоби, створенню більш продуктивних породних груп овець і свиней для Поліської зони УРСР, встановленню правильного режиму і організації робіт на тваринницьких фермах, а також боротьбі з гематурією – захворюванням великої рогатої худоби і фасціольозом овець.

З метою розробки заходів по збільшенню валових зборів зерна виводили нові сорти твердої і інших форм озимої пшениці із збільшеним вмістом білка в зерні й підвищували її хлібопекарські якості; розширювали роботи по селекції і насінництву круп'яних і кормових культур, зокрема гречки і чумизи [27, с. 13].

Проблемний план науково-дослідних робіт установ Відділу сільськогосподарських наук на 1955 р. був складений в світлі історичних рішень XIX з'їзду КПРС, вересневого, лютого-березневого і червневого Пленумів ЦК КПРС про дальший розвиток усіх галузей сільського господарства СРСР та розширення виробництва продовольчих і промислових товарів широкого споживання. План Відділу передбачав розробку 12 комплексних проблем, що охоплювали 69 тем, з яких 7 – нових і 62 перехідні.

Основна увага установ Відділу в 1955 р. була спрямована на розробку таких п'яти провідних комплексних проблем:

1. Вивчення і творче освоєння нової системи обробітку ґрунту за методом Т. С. Мальцева стосовно до ґрунтово-кліматичних особливостей окремих зон Української РСР.

Проблема передбачала вивчення і творче освоєння нової системи обробітку ґрунту, способів внесення добрив, підвищення продуктивності рослин, вивчення методу корінного перетворення солонцюватих ґрунтів і технологічних процесів обробітку ґрунту, створення лісонасаджень у степу при новій системі обробітку ґрунту за методом Т. С. Мальцева.

2. Керування ростом, розвитком і створення нових форм і сортів високопродуктивних сільськогосподарських рослин.

Опрацювання цієї проблеми передбачало вивчення впливу водного режиму та кореневого і позакореневого підживлення на фотосинтез, підвищення стійкості сільськогосподарських рослин проти несприятливих умов зовнішнього середовища, створення комплексно-цінних сортів озимої і ярої пшениці для лівобережного Лісостепу і зрошуваних районів півдня УРСР, створення нових сортів сорго-суданкового гібриду та гібриду земляної груші з соняшником, кормових сортів чумизи тощо.

3. Опрацювання заходів по боротьбі з шкідниками і хворобами сільськогосподарських культур і деревних насаджень.

Відповідно до цієї проблеми розроблялися такі питання: опрацювання біологічних методів боротьби з буряковим довгоносиком, шкідниками і хворобами картоплі, вивчення заходів боротьби з білим метеликом, методів боротьби з раком картоплі, вивчення способів боротьби з дротянками та шкідниками і хворобами лісових культур [119, с. 64].

4. Підвищення продуктивності громадського тваринництва і шляхи створення кормової бази.

Проблема передбачала розробку заходів по поліпшенню продуктивних і породних якостей овець Полісся, опрацювання наукових основ вирощування

високопродуктивних сільськогосподарських тварин, заходів по племінному поліпшенню та підвищенню продуктивності чорнорябої рогатої худоби в західних областях УРСР, раціональних режимів роботи на тваринницьких фермах, вивчення природних кормових угідь західних областей та пошуки шляхів підвищення їх продуктивності.

5. Механіко-технологічні основи удосконалення сільськогосподарських машин і тракторів для соціалістичного землеробства УРСР.

Згідно даної проблеми планувалося опрацювання механіко-технологічних основ встановлення параметрів робочих органів машин для збирання цукрових буряків і картоплі, машин для оранки ґрунту в умовах Полісся та для оранки ґрунту без полиць; дослідження зносостійкості і експлуатаційної надійності деталей, виготовлених з високоміцних чавунів для тракторів; удосконалення технології виготовлення деталей з модифікованого чавуну з глобулярним графітом та питань міцності деталей машин, що працюють на несталому режимі навантаження [29, с. 65].

Наукові установи Відділу координували свої роботи з інститутами АН СРСР – Фізіології рослин ім. К. А. Тімірязєва, Біохімії ім. Баха, Біофізики, Ґрунтознавства, Металургійним ім. Байкова, Машинознавства; з установами Відділів біологічних і технічних наук АН УРСР; з галузевими науково-дослідними установами Міністерства сільського господарства УРСР; з науково-дослідними станціями і машинобудівними заводами.

Поряд з позитивними сторонами проблемного плану установ Відділу сільськогосподарських наук були відзначені деякі недоліки, а саме: незадовільне керівництво комплексними проблемами. Керівники комплексних проблем не проводили нарад і обговорень з керівниками і виконавцями тем, не здійснювали узагальнення підсумків по закінчених темах комплексних проблем. У ряді установ недостатньо глибоко опрацьовувалися теоретичні питання: в Інституті фізіології рослин і агрохімії – в галузі агрохімії, в Інституті генетики і селекції – з генетики, в Інституті агробіології – по створенню нових форм сільськогосподарських рослин для західних областей УРСР, а в Інституті

ентомології та фітопатології – по боротьбі з буряковим довгоносіком тощо [29, с. 65].

Планом науково-дослідних робіт на 1956 р. передбачено розробку дев'яти комплексних проблем, які охопили 50 тем, з яких 16 нові й 34 перехідні [30, с. 71].

Висновки. Проаналізувавши проблемно-тематичні плани Відділу сільськогосподарських наук АН УРСР нами виявлено, що всі науково-дослідні роботи були спрямовані на розвиток сільського господарства, а також підняття сільськогосподарської науки на вищій щабель. Проте не завжди вчасно виконувалися заплановані роботи, оскільки часто спостерігалася затримка у фінансуванні запланованих робіт.

Виявлено, що основні напрями науково-дослідної роботи Відділу сільськогосподарських наук АН УРСР стосувалися: підвищення врожайності, проблем розвитку і росту сільськогосподарських рослин, виявлення найефективніших систем рільництва, удобрення, цитогенетичного і фізіологічного вивчення питань мінливості та спадковості в окремих рослин, тварин і корисних комах; розробки нових принципів і методів селекції, а також нових методів боротьби з шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин і тварин; проблем лісової екології, фізіології деревних порід, лісового ґрунтознавства, інтродукції, вивчення ґрунтового покриву УРСР з метою підвищення родючості, а також використання земель та ґрунтів у інших галузях народного господарства; удосконалення, виготовлення і застосування нових сільськогосподарських машин і тракторів для землеробства та інше.

Список використаної літератури

1. *Вергунов В. А.* Нариси історії аграрної науки, освіти та техніки / В. А. Вергунов. – К. : Аграр. наука, 2006. – 492 с. – (Іст.-бібліогр. сер. «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 12).
2. *Товмаченко В. М.* Учені Відділу сільськогосподарських наук Академії наук УРСР [Електронний ресурс] / В. М. Товмаченко // Історія науки і біографістика. – 2007. – Вип. 3. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/E-journals/INB/2007-3/07tvmanu.pdf>. – Заголовок з екрана.
3. *Товмаченко В. М.* Учені Відділу сільськогосподарських наук (II) [Електронний ресурс] / В. М. Товмаченко // Історія науки і біографістика. – 2008. – Вип. 1. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/E-journals/INB/2008-1/08tvmvsn.pdf>. – Заголовок з екрана.
4. *Товмаченко В. М.* Професор В. Ф. Старченко (1904–1948 рр.) – вчений і державний діяч [Електронний ресурс] / В. М. Товмаченко, Є. Г. Писарева // Історія науки і біографістика. – 2009. – Вип. 1. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/INB/2009-1/09_tovmathenko.pdf
5. *Деркач О. П.* Становлення «Лабораторії машинобудування та проблем механіки» АН УРСР у 40-х роках ХХ ст. [Електронний ресурс] / О. П. Деркач // Історія науки і біографістика. – 2008. – Вип. 1. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/E-journals/INB/2008-1/08dorpmr.pdf>. – Заголовок з екрана.
6. *Відділ сільськогосподарських наук АН УРСР (1945–1956) : зб. док. і матеріалів* / [УААН, ДНСГБ, НАНУ, НБУВ ; за наук. ред. М. В. Зубця]. – К. : Аграр. наука, 2008. – 348 с.
7. *Власюк П. А.* Підсумки перебудови та завдання установ Відділу сільськогосподарських наук АН УРСР / П. А. Власюк // Вісн. Акад. наук УРСР. – 1949. – № 1. – С. 38–52.
8. *Шляхи перебудови та завдання установ Відділу сільськогосподарських наук АН УРСР* // Вісник Академії наук УРСР. – 1949. – № 1. – С. 38–52.
9. *Лист виконуючого обов'язки вченого секретаря Президії АН УРСР І. П. Терехова до сектора науки ЦК КП(б)У.* – Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, од. зб. 338, арк. 146–147.
10. *Матеріали загальних зборів АН УРСР* // Вісн. Академії наук УРСР. – 1949. – № 6. – С. 19–31.
11. *Основні підсумки науково-дослідної роботи Академії наук УРСР за 1949 р.* // Вісн. Академії наук УРСР. – 1950. – № 5. – С. 10–25.
12. *Власюк П. А.* Вчені Академії наук надають допомогу колгоспам / П. А. Власюк // Вісн. Акад. наук УРСР. – 1951. – № 3. – С. 28–34.
13. *Власюк П. А.* У співдружності з виробництвом / П. А. Власюк // Вісн. Акад. наук УРСР. – 1955. – № 1. – С. 3–8.
14. *Палладін О. В.* Звіт про роботу Академії наук Української РСР у 1951 році / О. В. Палладін // Вісн. Акад. наук УРСР. – 1952. – № 5. – С. 3–24.
15. *Карпенко Г. В.* У Президії Академії наук Української РСР / Г. В. Карпенко // Вісн. Акад. наук УРСР. – 1950. – № 1. – С. 76–77.

16. *Денищиков А.* У Президії Академії наук Української РСР / А. Денищиков // Вісн. Акад. наук УРСР. – 1951. – № 4. – С. 75–76.
17. *Терещенко Л. П.* Загальні збори Академії наук Української РСР / Л. П. Терещенко // Вісн. Акад. наук УРСР. – 1951. – № 1. – С. 37–43.
18. *Денищиков А.* У Президії Академії наук Української РСР / А. Денищиков // Вісн. Акад. наук УРСР. – 1951. – № 12. – С. 73–74.
19. *Швец Т. І.* Підсумки роботи Академії наук Української РСР у 1950 р. та чергові завдання на 1951 р. / Т. І. Швец // Вісн. Акад. наук УРСР. – 1951. – № 4. – С. 10–20.
20. *Супровідний* лист до плану робіт Інституту агробіології АН УРСР, надісланий до Президії АН у Львів – Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, од. зб. 243, арк. 154.
21. *Швец І. Т.* До нових успіхів радянської науки / І. Т. Швец // Вісн. Акад. наук УРСР. – 1952. – № 9. – С. 9–26.
22. *План* робіт Інституту агробіології Відділу сільськогосподарських наук АН УРСР на 1951-1955 рр. – Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, од. зб. 243, арк. 155–170.
23. *Палладін О. В.* Про план науково-дослідної роботи Академії наук Української РСР на 1952 рік / О. В. Палладін // Вісн. Акад. наук УРСР. – 1952. – № 2. – С. 7–32.
24. *Денищиков А.* У Президії Академії наук Української РСР / А. Денищиков // Вісн. Акад. наук УРСР. – 1952. – № 1. – С. 77–78.
25. *Щербань О. Н.* Основні наслідки наукової діяльності і впровадження закінчених робіт Академії Наук УРСР за 1953 р. і завдання на 1954 р. / О. Н. Щербань // Вісн. Акад. наук УРСР. – 1954. – № 3. – С. 8–21.
26. *Щербань О. Н.* Піднести рівень планування наукової роботи / О. Н. Щербань // Вісн. Акад. наук УРСР. – 1953. – № 7. – С. 3–9.
27. *Власюк П. А.* Підсумки наукової діяльності і впровадження закінчених наукових робіт установами Відділу сільськогосподарських наук за 1954 рік / П. А. Власюк // Вісн. Акад. наук УРСР. – 1955. – № 6. – С. 12–31.
28. *У Президії* Академії наук Української РСР // Вісн. Акад. наук УРСР. – 1954. – № 1. – С. 74–76.
29. *Про* проблемний план науково-дослідних робіт установ Відділу сільськогосподарських наук на 1955 р. // Вісн. Акад. наук УРСР. – 1955. – № 1. – С. 64–66.
30. *Про* план науково-дослідних робіт установ Відділу сільськогосподарських наук АН УРСР на 1956 рік // Вісн. Акад. наук УРСР. – 1956. – № 1. – С. 71–72.